

EDUCAT-ING

**Educația viitorului – perspective
postmoderne, în viziune economică**

IRINA ION

EDUCAT-ING

**Educația viitorului – perspective
postmoderne, în viziune economică**

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2017

Colecția ȘTIINȚE ECONOMICE

Redactor: Gheorghe Iovan

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ION, IRINA

EDUCAT-ING : Educația viitorului - perspective postmoderne, în viziune economică / Irina Ion. - București : Editura Universitară, 2017

Conține bibliografie

ISBN 978-606-28-0619-4

37

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062806194

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2017

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

MULȚUMIRI

Se cuvine să aduc mulțumiri familiei mele, în mod special soțului meu pentru discuțiile nesfârșite despre educație și economie, și mamei mele, pentru că mi-a dăruit, printre multe altele, timpul necesar scrierii acestei cărți.

De asemenea, adresez mulțumiri tuturor studenților și elevilor mei, ale căror întrebări, dileme, preocupări și descoperiri m-au inspirat în a concepe, pentru ei și familiile lor, modalități de a avea o viață mai bună prin educație.

CUPRINS

De ce trebuie să regândim paradigma educațională	9
---	----------

PARTEA I

UNDE SUNTEM?	17
Capitolul 1. Educația – originea sistemelor sociale ...	19
Capitolul 2. Educația modernă, avântul (neo)liberal și societatea cunoașterii	40
Capitolul 3. Educația postmodernă	61

PARTEA A II-A

EDUCAȚIA – VACA SFÂNTĂ DE MULS A OMENIRII	83
Capitolul 4. Economia educației	85
Capitolul 5. Câștiguri non-piață	105

PARTEA A III-A

PRINCIPII ALE EDUCAȚIEI POSTMODERNE	123
Capitolul 6. Principiul 1: Flexibilitate funcțională și mobilitate profesională	125
Capitolul 7. Principiul 2: Abilități antreprenoriale și creativitate	158
Capitolul 8. Principiul 3: Educația valorilor morale și a abilităților non-cognitive	191

Capitolul 9. Principiul 4: Integrarea familiei în abordarea educației	209
Principiul 10: Educație, justiție și coeziune socială în era globalizării	224
Implicații pentru profesori, decidenți de politică publică și părinți	249
Bibliografie	254

DE CE TREBUIE SĂ REGÂNDIM PARADIGMA EDUCAȚIONALĂ

În relativismul și complexitatea timpurilor pe care le trăim în prezent, devine din ce în ce mai dificil să emitem judecăți de valoare sau afirmații normative despre ce este bine și ce este rău, despre ce ar trebui făcut sau nu ar trebui făcut. Am învățat să adoptăm multiple perspective, să ne digitalizăm, să fim toleranți și flexibili, să îmbrățișăm incertitudinea și, în plus, să facem toate aceste lucruri într-o viteză uimitor de mare. Așa cum spunea Marina Dumitrescu, în cartea sa „Cum (să) îmbătrânim?”:

„suntem generația istoriei accelerate, a zborurilor cosmice, a erei atomice, a microcipurilor, informaticii, globalizării și internetului: o generație (...) care asistă (...) la cea mai dramatică încordare a timpului uman: niciodată nu s-a petrecut, într-un interval atât de scurt, o atât de mare cantitate de schimbări calitative profunde, ieșite nu doar din impactul socio-economic al unor noi tehnologii, ci și din dizolvarea totală a sofiei tradiționale într-o bulă științifică rece, corporatistă, anonimă, transumană, care comandă profitul și împinge lumea spre nu știu ce” (Dumitrescu, 2016).

Pluralismul și diversitatea în ideologii, multiplicarea întrebărilor existențiale și a actorilor sociali, relativismul cultural, fragmentarea și diversificarea masivă a punctelor de vedere conturează o nouă perspectivă asupra vieții și condiției umane, marcată de o vădită creștere a

complexității. Gestiunea acestei complexități nu ne obligă sub nicio formă să acceptăm că totul este doar o chestiune de opinie, ci dimpotrivă, ar trebui să ne îndemne să fim capabili să căutăm adevărul, ținând cont de contextul său istoric și social (Lees, 2007). Schimbările de perspectivă, dar și ale condiției umane în sine sunt puse în discuție în prezent ca fiind parte dintr-o perioadă post-modernă, modernă târzie sau „lichidă” (Dholakia, 2000, Fırat, 1991). În contextul postmodernității, în care mare parte din structurile existenței umane și instituționale sunt reconfigurate, se pune problema în ce măsură educația, ca sistem social, răspunde acestor transformări structurale ale unui nou stil de viață individual și societal.

Numeroși factori pun în discuție nevoia unei schimbări de paradigmă în modul în care este abordată educația în politicile naționale, dar și în cadrul instituțiilor de învățământ, familiilor și mass media.

Exemple de astfel de factori sunt multiplicarea purtătorilor de interese în domeniul educațional, fiecare dorind să își impună preferințele și așteptările, descentralizarea și flexibilizarea sistemelor educaționale, impactul profund al globalizării asupra politicilor naționale, schimbările socio-demografice sau progresul tehnologiei.

Un alt factor principal este deschiderea educației, mai ales superioare, către întreaga populație, prin instituirea învățământului de masă, mai ales superior. Prin aceasta s-au modificat beneficiile asociate în mod tradițional educației. Educația, nici măcar cea superioară, nu mai reprezintă o garanție a unui statut social înalt sau a unor venituri ridicate, ci mai degrabă o condiție minimală pentru accesul la anumite profesii. Acest lucru, alături de altele, a alimentat o critică socială generalizată a sistemului educațional, față de care încrederea acordată de anumiți

purtători de interese au scăzut. Părinții sunt dezamăgiți de contribuția educației la viitorul copiilor lor, iar guvernele sau mass media impută sistemului educațional nefurnizarea progresului social sau egalității promise.

De cele mai multe ori, profesorii au fost considerați vinovații principali pentru problemele sistemului, uitându-se că de fapt, profesorii sunt emanații ale sistemului educațional, care are de înfruntat foarte multe transformări sociale, demografice, economice, tehnologice și culturale. Profesorii sunt, în fond, responsabilizați pentru o anume evoluție a societății care a impus schimbări fundamentale și în ceea ce privește propriul lor rol. În contextul trecerii de la un sistem al educației elitelor la un sistem de educație al maselor, rolul profesorului a suferit modificări. Factori precum eterogenitatea crescută a elevilor, dată de învățământul obligatoriu, dar și multiplicarea și diversificarea conflictelor și tensiunilor sociale în diferitele comunități, democratizarea accesului uriaș la informații sau schimbarea programelor educaționale, i-a indus pe mulți profesori în eroare și i-a făcut să fie nesiguri pe ei în privința lucrurilor pe care le au de făcut pentru a se adapta și reforma. De cele mai multe ori, în acest context, profesorii sunt expuși unor situații a căror gestiune presupune lărgirea obligațiilor lor fundamentale, ceea ce a creat stres și supra-solicitare (Esteve, 2000).

Toate acestea conduc la creșterea complexității sistemelor de educație, dar și ale responsabilităților societale ale acestora, într-o societate contemporană care este, într-o anumită măsură, un veritabil capitalism al notelor. Instituția contemporană a școlii a dobândit funcții și responsabilități noi. Dacă în trecut rolul școlilor era legat în cea mai mare parte de excelența educațională, din ce în

ce mai multe școli pregătesc acum copii într-o formă holistică, rolul școlii extinzându-se dincolo de crearea unor competențe academice, presupunând antrenarea unor abilități precum cele de management personal, gestiunea carierei, dezvoltarea inteligenței emoționale, integrarea pe piața muncii, dezvoltarea creativității și pregătirea pentru antreprenoriat.

Aceste schimbări fac ca gestionarea și abordarea educației să fie mai complicată nu numai pentru profesori, cât și pentru tineri, părinți, cadre de conducere a instituțiilor școlare și guverne.

În ceea ce privește guvernele, uneori răspunsul acestora este fie supra-dimensionat, de exemplu, prin impunerea unor testări standard copleșitoare pentru elevi și profesori, sau prin creșterea birocrăției, sau sub-dimensionat, în principal prin practicarea pe scară largă a unui grad mare de descentralizare sau realizarea unor procese de privatizare, ceea ce ascunde ideea unei strategii politice mai ieftine și cu mai puține costuri. Pentru multe țări, nivelul optim al cheltuielilor educaționale este o încă întrebare deschisă (Busemeyer, Trampusch, 2011), în special din cauza efectului redistributiv al acestor cheltuieli, mai ales pentru educația superioară. Toate acestea au loc în contextul globalizării, în care se creează un model universal al educației și în același timp se tinde, cel puțin în anumite țări, la o renunțare la scopurile sociale, de coeziune și solidaritate, urmărite în mod tradițional de guverne. Astfel, în relația sistem politic – educație apar noi întrebări, precum care este rolul cunoașterii în guvernarea sistemelor complexe ale educației sau, în sens opus, care este noul rol al guvernului în crearea de cunoaștere, dar și în elaborarea și aplicarea de politici educaționale.

Preocupările academice actuale pentru analiza sistemelor educaționale sunt bine dezvoltate, însă există și anumite minusuri.

În primul rând, așa cum arată cunoscutul specialist în educație Alfie Kohn (2015), cu referire la literatura de parentaj în mod special, care este în strânsă legătură cu cea despre educație, există o uniformitate descurajantă a lucrărilor despre copii și creșterea acestora. Acest fapt indică sisteme de valori îndoielnice care alimentează educația, și la modul general, societățile contemporane. Mai mult decât atât, Kohn (2015) ajunge la o concluzie alarmantă, și anume, că la nivelul societății noastre încă nu am învățat încă să agreăm copii. Deși aceasta pare o afirmație foarte radicală, cred că ar trebui să îi dedicăm timp pentru a înțelege dacă nu cumva așa stau lucrurile.

În al doilea rând, studiile care analizează sistemele educaționale se concentrează de cele mai multe ori pe aspecte specifice de funcționare ale acestora, și mai puțin pe oferirea unei analize holistice. Astfel, lipsesc evaluări sistematice ale modului în care factorii instituționali interacționează cu cei individuali în obținerea unor rezultatele educaționale sau analize care să cuprindă toți purtătorii de interese ai educației: tinerii, familiile, școala, guvernele, firmele. Alte fragmentări ale analizelor actuale sunt date de faptul că de multe ori abordările cu un pronunțat caracter didactic nu iau în calcul și analiza economică sau aspecte legate de managementul educațional. În mod similar, există puține eforturi de a pune laolaltă măcar o parte din externalitățile educației. În literatura de specialitate concentrată pe educație, abordările pluridisciplinare sunt rare, omițându-se astfel punerea în legătură a educației cu politicile sociale și economice.

Deși educația, din cadrul școlii și familiei, este la baza viziunilor individuale și societale, nu se discută despre o ordine mondială a educației și nu există teorii clare care să explice marile crize economice, sociale și morale, precum războaiele, terorismul, inegalitățile, anumite boli, în termeni de educație (Lynn, 2000), în ciuda unor legături evidente.

În acest context care subliniază o mare nevoie de analiză și schimbare a educației în acord cu provocările societății postmoderne, am considerat că o carte despre educație poate fi binevenită pentru mai mulți actori societali, începând cu profesorii, cadrele de conducere ale instituțiilor școlare, factorii de decizie, dar și părinții care doresc să înțeleagă mai bine cum funcționează sistemul educațional în noua economie.

Educat-ing are ca scop principal să furnizeze argumente științifice despre importanța educației în societatea contemporană, cu scopul ca acestea să fundamenteze decizii și politici educaționale și să inspire conducerea școlilor și cadrele didactice, spre un leadership educațional adaptat mileniului trei.

Al doilea obiectiv urmărit este acela de a arata că sistemele actuale de educație sunt, în multe aspecte care le caracterizează, anacronice, și că este nevoie de regândirea acestora, în concordanță cu noile imperative ale muncii și economiei cunoașterii. Fără a pretinde elaborarea unui model absolut funcțional și reformat, cartea lansează însă o serie de idei despre principiile pe care un sistem de educație postmodernă ar trebui să se sprijine.

În încercarea de a atinge aceste obiective, **Educat-ing** formulează întrebări, cărora încearcă să le răspundă, fie și parțial, precum: suntem pregătiți la școală să facem cele mai bune alegeri pentru viață? Ne ajută educația

contemporană să gestionăm complexitatea prezentului și a viitorului sau poate încă viziunea noastră este unidirecțională și armele noastre de luptă anacronice și rudimentare? Ne ajută educația primită la școală, inclusiv la facultate, să fim mai fericiți? Cum definim fericirea? Ne ferește educația de pericolul denunțat de Maria Dumitrescu (2016), și anume acela că “omul post-modern eșuează în întemeierea existenței sale, fiindcă este obsedat de imaginea de a fi fără cusur, veșnic fericit”? Cu cât crește salariul dacă am facultate? Merită să merg la facultate?

Educat-ing este elaborată sub forma unei colecții eclectice de idei și teorii despre educație, organizate în trei părți, și anume *Partea I Unde suntem?*, *Partea a II-a Educația, vaca sfântă de mulș a omenirii* și *Partea a III-a Principii de educație postmodernă*.

Partea I reprezintă o incursiune istorică în dezvoltarea sistemelor de educație, care ilustrează cum acestea au fost capabile, pe parcursul istoriei, să creeze o anumită ordine socială, fiind la baza sistemelor sociale care conturează existența umană. *Partea I* este finalizată cu o analiză a educației contemporane, care este, și are nevoie să fie postmodernă. Un model al educației postmoderne este conturat în acest capitol, bazat pe cinci principii, abordate, de altfel, în cinci capitole distincte ale cărții, ce formează *Partea a III-a*, și anume:

- Flexibilitatea funcțională și mobilitatea profesională a resurselor umane
- Abilități antreprenoriale și creativitate dezvoltate la școală
- Educația valorilor morale și a abilităților non-cognitive
- Integrarea familiei în abordarea educației
- Educație, justiție și coeziune socială în era globalizării

Cele cinci principii se suprapun ca arie de acțiune, într-o anumită măsură, ceea ce facilitează conceperea unui model actualizat, postmodern al educației, adaptat secolului XXI. Modelul are o puternică abordare constructivistă, prin viziunea și metodele promovate. Aceste principii sunt menite să satisfacă interesele unor *stakeholderi* amplu definiți, și anume: corpul profesoral, echipele de management educațional, decidenții de politică educațională, familiile, tinerii și agenții economici. Nu este posibilă o reformă de fond a educației fără alinierea intereselor și acțiunilor tuturor acestor *stakeholderi* ai educației.

Partea a II-a a cărții fundamentează teoretic aprecierea marelui savant maghiar Albert Szent Gyorgy, medic biochimist maghiar care a câștigat Premiul Nobel pentru Medicină în 1937, și anume că educația, alături de cercetarea științifică, este o „vacă sfântă de mulș” a omenirii. *Partea a II-a* a cărții realizează o incursiune în multiple cercetări științifice care susțin beneficiile educației, monetare și nemonetare.

Partea a III-a a cărții analizează în detaliu cele cinci principii propuse ale educației, oferind atât argumente științifice cât și abordări practice, în sprijinul punerii în practică a principiilor menționate.

Întregul volum este un manifest pro educație, tineri și familii, care sperăm că va inspira aducerea unui suflu nou sistemului educațional, de către purtătorii de interese preocupați permanent de **Educat-ing**.

PARTEA I
UNDE SUNTEM?

CAPITOLUL 1

EDUCAȚIA – ORIGINEA SISTEMELOR SOCIALE

Modele educaționale antice

O scurtă analiză a modului în care s-au format sistemele naționale de educație ne poate ajuta să înțelegem mai bine modul în care acestea au fost concepute și gestionate de către elitele societăților umane pe parcursul timpului. Reîntoarcerea către izvoarele educației ne va revela educația ca *forță majoră de progres social, economic și spiritual*, dar și ca *instrument de control al maselor și guvernare a cetăților, teritoriilor sau statelor*, indiferent de perioada din istorie la care ne raportăm.

Un foarte bun cunoscător al istoriei educației este istoricul F. Cordasco (*A brief history of education*, 1987), care ne oferă principalele repere istorice ale dezvoltării sistemelor educaționale. Cordasco stabilește începuturile educației ca fiind legate de *Grecia antică*, perioadă în care educația se realiza pornind de la o serie de idealuri ale omului: educația căuta să formeze un om de acțiune, curajos, dar și înțelept, exemplificat de personajele antice Ahile și Odysseus.

Educația grecească avea drept unic reper valorile morale, fiind preponderent morală și fizică, fără să includă elemente estetice sau intelectuale.

În timp, în Grecia, apar două tipuri diferite de modele: *educația spartană și cea ateniană*. *Educația spartană* avea ca scop principal dezvoltarea spiritului civic, și, implicit, a unui anumit capital social, prin educarea unor cetățeni cu simț de apartenență la polis, obediți și curajoși în același timp, dar și cu anumite înzestrări fizice, care să le permită să lupte pentru cetate. Copii erau crescuți de femei până la vârsta de 7 ani, iar ulterior erau educați de bărbați. În plus, femeile primeau o educație similară cu cea a bărbaților, cu scopul de a crește viitoare mame de războinici. *Educația ateniană* era foarte diferită de cea spartană, principala responsabilitate pentru aceasta fiind a familiilor. În Atena educația era privată, cu excepția celei oferite între vârsta de 16-20 de ani care era furnizată gratuit de stat. Aceasta era de fapt o pregătire pentru serviciul militar, ceea ce din nou, pune educația în slujba intereselor militare ale cetățitorilor. Școlile erau preponderent școli de muzică, unde însă elevii aveau activități diverse: se alfabetizau, studiau poezia, drama, istoria, oratoria și științele.

În perioada imediat următoare apar două academii importante înființate de doi dintre cei mai cunoscuți filosofi ai lumii, și anume:

- 1) Academia lui Plato (sau Universitatea din Atena), fondată în anul 387 î.e.n., având o existență lungă de 916 ani, cu diferite întreruperi;
- 2) „Lykeion” – școala lui Aristotel, succesorul lui Plato, sau școala „peripatetică” înființată în anul 335 î.e.n.; peripatetismul este doctrina filosofică a lui Aristotel și a continuatorilor săi.

Curențele filosofice apar ca forță importantă de influență a diferitelor sisteme de învățământ, încercând